

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ КОНСТИТУЦИЯЛЫҚ ЗАҢЫ

Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкіл туралы

Осы Конституциялық заң Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкілдің құқықтық жағдайын және қызметін ұйымдастыруды айқындайды.

1-тарау. ЖАЛПЫ ЕРЕЖЕЛЕР

1-бап. Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкіл қызметінің мақсаттары мен міндеттері

Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкіл адамның және азаматтың құқықтары мен бостандықтарын қорғаудың, оларды сақтау мен құрметтеудің мемлекеттік кепілдігін қамтамасыз ету мақсатында Қазақстан Республикасының Конституциясында белгіленген жауапты мемлекеттік лауазымды атқаратын адам болып табылады.

Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкіл қызметінің міндеттері адамның және азаматтың бұзылған құқықтары мен бостандықтарын қалпына келтіруге жәрдемдесу, адамның және азаматтың құқықтары мен бостандықтарын ілгерілетуге ықпал ету болып табылады.

2-бап. Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкіл қызметінің қағидаттары мен құқықтық негізі

1. Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкіл өз қызметін жүзеге асыру кезінде заңдылық, әділдік, бейтараптық, объективтілік, жариялылық, ашықтық, айқындық қағидаттарын және Қазақстан Республикасының Конституциясында бекітілген басқа да қағидаттарды басшылыққа алады.

2. Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкіл өз қызметін Қазақстан Республикасының Конституциясына, осы Конституциялық заңға, Қазақстан Республикасының өзге де нормативтік құқықтық актілеріне, сондай-ақ Қазақстан Республикасының халықаралық шарттарына және өзге де міндеттемелеріне сәйкес жүзеге асырады.

2-тарау. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ ЖӨНІНДЕГІ УӘКІЛДІҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ ЖАҒДАЙЫ

3-бап. Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкіл қызметінің кепілдіктері

1. Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкіл өз өкілеттігін жүзеге асыру кезінде тәуелсіз және мемлекеттік органдар мен лауазымды адамдарға есеп бермейді.

2. Қылмыс орнында ұстап алынған не ауыр немесе аса ауыр қылмыстар жасаған жағдайлардан басқа кезде, Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкілді өз өкілеттігі мерзімі ішінде Қазақстан Республикасы Парламенті Сенатының келісімінсіз ұстап алуға, күзетпен ұстауға, ұйқамаққа алуға, күштеп әкелуге, сот тәртібімен қолданылатын әкімшілік жазалау шараларын қолдануға, қылмыстық жауаптылыққа тартуға болмайды.

3. Қазақстан Республикасының заңдарында тікелей көзделген жағдайлардан басқа кезде, Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкілдің құқықтары шектеулерге жатпайды.

Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкілдің заңды қызметіне араласу не кедергі келтіру Қазақстан Республикасының заңдарында белгіленген жауаптылыққа алып келеді және Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкілдің жыл сайынғы баяндамасында көрсетіледі.

4. Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкіл өзінің лауазымдық міндеттерін орындауына байланысты өзіне белгілі болған мән-жайлар туралы куә ретінде жауап алуға жатпайды.

5. Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкілге өз қызметін жүзеге асыруы кезінде Қазақстан Республикасының заңдарына сәйкес қауіпсіздігін қамтамасыз ету құқығына кепілдік беріледі.

6. Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкілдің қызметтік куәлігін көрсеткен кезде Қазақстан Республикасының бүкіл аумағындағы мекемелер мен басқа да объектілерге кедергісіз баруға құқығы бар.

Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкіл аса маңызды мемлекеттік және стратегиялық объектілерге, сондай-ақ қылмыстық-атқару жүйесі мекемелеріне барған уақытында өткізу және объектішілік режимдердің белгіленген талаптарын сақтайды.

7. Қазақстан Республикасының бүкіл аумағында немесе оның жекелеген жерлерінде төтенше жағдай режимі енгізілген жағдайда Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкіл өз қызметін Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген тәртіппен жүзеге асырады.

4-бап. Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкілді сайлау тәртібі

1. Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкілді Қазақстан Республикасы Президентінің ұсынуы бойынша Қазақстан Республикасы Парламентінің Сенаты бес жыл мерзімге қызметке сайлайды.

2. Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкіл қызметіне сайланатын адам мынадай талаптарға сай болуға тиіс:

1) Қазақстан Республикасының азаматтығы бар болуы және соңғы он жылда оның аумағында тұрақты тұруы;

2) жоғары білімі болуы;

3) адамның және азаматтың құқықтары мен бостандықтарын қорғау бойынша кемінде бес жыл жұмыс тәжірибесі болуы;

4) отыз жастан кіші болмауы;

5) мемлекеттік тілді еркін білуі;

6) әрекетке қабілетті болуы.

3. Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкіл қызметіне кіріскен кезде мынадай мазмұнда ант береді:

«Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкіл қызметіне кірісе отырып, Қазақстан Республикасының Конституциясын, Қазақстан Республикасының өзге де заңнамасын басшылыққа ала отырып, адамның және азаматтың құқықтары мен бостандықтарын адал әрі абыроймен қорғауға, сондай-ақ өз міндеттерімді әділдікпен және ар-ожданмен атқаруға салтанатты түрде ант етемін. Адамның және азаматтың құқықтары мен бостандықтары мүддесі үшін тәуелсіз, бейтарап, объективті әрекет етуге міндеттенемін.».

5-бап. Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкілді қызметінен босату

1. Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкілді Қазақстан Республикасы Президентінің ұсынуы бойынша Қазақстан Республикасы Парламентінің Сенаты қызметінен босатады.

2. Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкілді атқарып отырған қызметінен босату үшін мыналар негіз болып табылады:

1) осы Конституциялық заңда және Қазақстан Республикасының өзге де заңдарында белгіленген талаптар мен шектеулерді сақтамау;

2) оған қатысты соттың айыптау үкімінің заңды күшіне енуі;

3) оны әрекетке қабілетсіз немесе әрекет қабілеті шектеулі деп тану туралы не оған медициналық сипаттағы мәжбүрлеу шараларын қолдану туралы сот шешімінің заңды күшіне енуі;

4) қайтыс болу;

5) заңды күшіне енген сот шешімімен оны хабарсыз кетті деп тану немесе қайтыс болды деп жариялау;

6) Қазақстан Республикасы азаматтығының тоқтатылуы;

7) басқа қызметке тағайындалу, сайлану немесе басқа жұмысқа ауысу;

8) Қазақстан Республикасының шегінен тыс жерлерге тұрақты тұруға кету;

9) өз қалауы бойынша қызметтен босату туралы өтініш беру;

10) Қазақстан Республикасының Конституциясында белгіленген қызметте болу мерзімінің аяқталуы.

6-бап. Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкілдің қызметіне байланысты шектеулер

Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкіл өз қызметін жүзеге асыру кезінде:

1) саяси қызметпен айналысуға;

2) өкілді органның депутаты болуға;

3) педагогтік, ғылыми және өзге де шығармашылық қызметті қоспағанда, ақы төленетін басқа да қызметпен айналысуға;

4) кәсіпкерлік қызметпен айналысуға;

5) коммерциялық ұйымның ұйымдық-құқықтық нысанына қарамастан, оны басқаруға қатысуға;

6) мүдделер қақтығысы болған кезде лауазымдық міндеттерін жүзеге асыруға;

7) өзінің қызметтік жұмысын материалдық-техникалық, қаржылық және ақпараттық қамтамасыз ету құралдарын, басқа да мемлекеттік мүлік пен қызметтік ақпаратты қызметтік емес мақсаттарда пайдалануға;

8) азаматтар мен заңды тұлғалардың көрсетілетін қызметтерін жеке мақсаттарда пайдалануға;

9) мемлекеттік органдардың жұмыс істеуіне және лауазымдық міндеттерді орындауға кедергі келтіретін әрекеттерге, оның ішінде ереуілдерге қатысуға құқылы емес.

Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкіл өз өкілеттігін жүзеге асыру кезеңінде өзінің саяси партиядағы, кәсіптік одақтағы мүшелігін тоқтатады.

Егер Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкіл қызметке сайланған кезде саяси партияда, кәсіптік одақта тұрған жағдайда, ол тағайындалған күнінен бастап он күн ішінде өзінің оларға мүшелігін тоқтатуға тиіс.

3-тарау. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ ЖӨНІНДЕГІ УӘКІЛДІҢ ҚҰЗЫРЕТІ

7-бап. Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкілдің құзыреті

Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкіл өз қызметінде:

1) Қазақстан Республикасының Президентіне, Қазақстан Республикасының Парламентіне және Қазақстан Республикасының Үкіметіне адамның және азаматтың құқықтары мен бостандықтарын көтермелеу және қорғау мәселелері бойынша заң жобаларын әзірлеу, Қазақстан Республикасының заңнамасын жетілдіру жөнінде ұсыныстар береді;

2) өз қызметі туралы жыл сайынғы баяндама, сондай-ақ арнаулы баяндамалар дайындауды және таратуды қамтамасыз етеді;

3) «Қазақстан Республикасының Парламенті және оның депутаттарының мәртебесі туралы» Қазақстан Республикасының Конституциялық заңына сәйкес Қазақстан Республикасының Парламенті Палаталарының бірлескен және бөлек отырыстарына, Қазақстан Республикасының Парламенті мен оның Палаталары жұмыс органдарының отырыстарына және Қазақстан Республикасы Парламенті депутаттарының қатысуымен өтетін өзге де іс-шараларға шақыру бойынша қатысады;

4) Қазақстан Республикасының заңдарына сәйкес облыстар, республикалық маңызы бар қалалар немесе астана мәслихаттары сессиясының жалпы отырыстарына қатысуға құқылы;

5) Қазақстан Республикасы Үкіметінің, Қазақстан Республикасы Конституциялық Сотының, мемлекеттік органдарда құрылатын алқалы

мемлекеттік органдар мен өзге де органдардың отырыстарына шақыру бойынша қатысады;

6) Қазақстан Республикасының Үкіметіне және өзге де мемлекеттік органдарға, жергілікті мемлекеттік басқару және өзін-өзі басқару органдарына, өзге де ұйымдарға және лауазымды адамдарға адамның және азаматтың құқықтары мен бостандықтарын бұзушылықтардың профилактикасына және оларды қалпына келтіруге бағытталған шараларға қатысты ұсынымдар мен ұсыныстар береді;

7) Қазақстан Республикасының Президентіне, Қазақстан Республикасының Үкіметіне, Қазақстан Республикасы Парламентінің депутаттарына және Қазақстан Республикасының мемлекеттік органдарына осы Конституциялық заңда көрсетілген міндеттерге сәйкес ұсыныстар енгізеді;

8) ұлттық алдын алу тетігіне қатысушылардың азаптауларға және басқа да қатыгез, адамгершілікке жатпайтын немесе ар-намысты қорлайтын іс-әрекеттер мен жазалау түрлеріне қарсы қызметін үйлестіреді;

9) осы Конституциялық заңда белгіленген тәртіппен адамның және азаматтың құқықтары мен бостандықтарының бұзылуы туралы шағымдарды қарайды;

10) адамның құқықтары мен бостандықтары саласындағы халықаралық шарттарды ратификациялау немесе Қазақстан Республикасы өзіне халықаралық шарттың міндеттілігіне келісімін білдірудің өзге де тәсілі туралы ұсыныстар енгізеді;

11) Қазақстан Республикасының шарттық міндеттемелерін орындау үшін Біріккен Ұлттар Ұйымының органдары мен комитеттеріне, сондай-ақ өңірлік мекемелерге ұсынылатын ұлттық баяндамаларды дайындауға және талқылауға уәкілетті органдардың шақыруы бойынша қатысады және көрсетілген органдар мен комитеттер туралы рәсімдерге сәйкес осы мәселелер бойынша тәуелсіз пікірін білдіреді;

12) адамның және азаматтың құқықтары мен бостандықтарын көтермелеуге және қорғауға жәрдемдесу мақсатында халықаралық, өңірлік және өзге де ұйымдармен, сондай-ақ басқа мемлекеттердің ұлттық құқық қорғау мекемелерімен, оның ішінде келісімдер (меморандумдар) жасасу арқылы ынтымақтастық жасайды;

13) адамның және азаматтың құқықтары жөнінде оқу және зерттеу бағдарламаларын әзірлеуге жәрдемдеседі, оларды білім беру ұйымдары мен өзге де ұйымдарда іске асыруға қатысады;

14) мыналарды:

шағымдарды қарау қағидаларын;

Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкіл жанындағы Үйлестіру кеңесі туралы ережені;

Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкіл жанындағы сараптама кеңесі туралы ережені;

ұлттық алдын алу тетігіне қатысушыларды іріктеу қағидаларын;

алдын ала бару үшін ұлттық алдын алу тетігіне қатысушылардан топтар қалыптастыру қағидаларын;

алдын ала бару жөніндегі әдістемелік ұсынымдарды;

Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкілдің рәмізі мен туының ережесі мен сипаттамасын бекітеді;

15) адамның және азаматтың Конституцияда бекітілген құқықтары мен бостандықтарын қозғайтын нормативтік құқықтық актілердің Қазақстан Республикасының Конституциясына сәйкестігі мәселесі бойынша Қазақстан Республикасының Конституциялық Сотына жүгінеді;

16) шет мемлекеттің шақыруы бойынша басқа мемлекеттерде адам құқықтары мен бостандықтарының сақталуына бақылаушы ретінде әрекет етуге құқылы;

17) мемлекеттік органдардан, ғылыми мекемелерден және өзге де ұйымдардан адамның және азаматтың құқықтары мен бостандықтары мәселелері бойынша сараптамалық және талдамалық зерттеулер болған жағдайда, оларды сұратады;

18) арнаулы әлеуметтік қызметтер көрсететін, қоғамнан уақытша оқшаулауды қамтамасыз ететін немесе жазаны орындауға арналған алдын ала баруға жататын ұйымдар мен мекемелерге кедергісіз барады;

19) арнаулы әлеуметтік қызметтер көрсететін, қоғамнан уақытша оқшаулауды қамтамасыз ететін немесе жазаны орындауға арналған тиісті ұйымдар мен мекемелердегі адамдардың келісімімен кино-, фото- және бейнетүсіруді, олардан сұхбат алуды, оның ішінде аудио- және бейнетехника құралдарын пайдалана отырып жүргізеді;

20) мемлекеттік органдар, жергілікті мемлекеттік басқару және өзін-өзі басқару органдары, Қазақстан Республикасының өзге де ұйымдары мен азаматтары арасындағы дауды реттеу бойынша қоғамдық диалогқа қатысады және өз қызметінің мақсаттарын, міндеттері мен қағида-тарын басшылыққа ала отырып, ұсынымдар береді;

21) Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес өзге де өкілеттіктерді жүзеге асырады.

8-бап. Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкілдің баяндамалары

1. Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкіл Қазақстан Республикасы Президентінің қарауына нормативтік құқықтық актілерді талдау, шағымдарды қарау және осы Конституциялық заңға сәйкес

басқа да өкілеттіктерді іске асыру нәтижелерін қамтитын өз қызметі туралы баяндамаларын жыл сайын ұсынады.

2. Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкіл Қазақстан Республикасында адамның және азаматтың құқықтары мен бостандықтарын сақтаудың жекелеген мәселелері бойынша арнаулы баяндамалар дайындап, тарата алады.

3. Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкілдің баяндамалары уәкілетті мемлекеттік органдарға олардың құзыретіне кіретін мәселелер бойынша қарау үшін жіберіледі.

Уәкілетті мемлекеттік органдар Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкілдің баяндамасын алған күннен бастап үш ай ішінде Қазақстан Республикасының заңдарына сәйкес оған баяндаманы қарау нәтижелері туралы хабарлайды.

4. Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкіл осы бапта көрсетілген баяндамаларды дайындау және тарату тәртібін бекітеді.

5. Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкіл Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес баяндамаларды дайындауға ұйымдар мен мамандарды шарт негізінде тартуға құқылы.

6. Баяндамалар Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкілдің интернет-ресурсында жариялануға және Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген тәртіппен таратылуға жатады.

9-бап. Ұлттық алдын алу тетігі

1. Ұлттық алдын алу тетігіне қатысушылардың азаптаулардың және басқа да қатыгез, адамгершілікке жатпайтын немесе ар-намысты қорлайтын іс-әрекеттер мен жазалау түрлерінің алдын алу бойынша қызметін үйлестіру мақсатында Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкіл:

ұлттық алдын алу тетігіне қатысушыларды іріктеуді, оқытуды және тәжірибе алмасуды ұйымдастыру арқылы олардың қажетті әлеуеті мен кәсіптік білімдерін қамтамасыз ету бойынша шаралар қабылдайды;

Үйлестіру кеңесін құруды және оның Біріккен Ұлттар Ұйымы Азаптауларға қарсы комитетінің Азаптаулардың және басқа да қатыгез, адамгершілікке жатпайтын немесе ар-намысты қорлайтын іс-әрекеттер мен жазалау түрлерінің алдын алу жөніндегі кіші комитетімен өзара іс-қимылын қамтамасыз етеді;

Қазақстан Республикасындағы Бала құқықтары жөніндегі уәкілмен және басқа да ұлттық құқық қорғау мекемелерімен өзара іс-қимыл жасайды;

мамандарды тартады және Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес өзге де өкілеттіктерді жүзеге асырады.

2. Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкіл ұлттық алдын алу тетігіне қатысушылардың жыл сайынғы жинақталған баяндамасын дайындауға және жариялауға жәрдемдеседі, оны уәкілетті мемлекеттік органдармен талқылауды және онда көрсетілген ұсынымдардың орындалуына мониторингті ұйымдастырады.

3. Ұлттық алдын алу тетігіне қатысушылардың алдын ала бару нәтижелері жөніндегі есептерінің негізінде Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкіл адамның және Қазақстан Республикасы азаматының құқықтары мен бостандықтарын бұзған лауазымды адамға қатысты тәртіптік немесе әкімшілік іс жүргізу не қылмыстық іс қозғау туралы өтінішхатпен уәкілетті мемлекеттік органдарға немесе лауазымды адамдарға жүгінуге құқылы.

10-бап. Адамның және азаматтың құқықтары мен бостандықтары саласындағы құқықтық ағарту, қоғамдық бірлестіктермен, сарапшылармен және мамандармен өзара іс-қимыл

1. Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкіл адамның және азаматтың құқықтары мен бостандықтары саласындағы құқықтық ағартуға жәрдемдеседі, адамның және азаматтың құқықтары мен бостандықтары туралы білім беру бағдарламаларын әзірлеуге, халықтың Қазақстан Республикасының заңнамасын, аса маңызды халықаралық актілерді білу деңгейін арттыруға қатысады.

2. Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкіл адамның және азаматтың құқықтары мен бостандықтары туралы білімді ілгерілету, ғылыми-қолданбалы зерттеулерді ұйымдастыру, сондай-ақ адамның және азаматтың құқықтары мен бостандықтарын қорғау саласындағы білім мен дағдыларды тұрақты түрде арттыру мақсатында ғылыми-білім беру орталығын және өзге де ұйымдарды құруға бастамашылық жасай алады.

3. Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкіл адамның және азаматтың құқықтары мен бостандықтарын ілгерілету және көтермелеу жөніндегі ақпараттық науқандар мен жобалар шеңберінде мемлекеттік органдармен, қоғамдық бірлестіктермен және өзге де ұйымдармен өзара іс-қимыл жасайды.

11-бап. Заңнаманы жетілдіру және халықаралық шарттар жасасу жөніндегі ұсыныстар

Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкіл өз қызметі шеңберінде адамның және азаматтың құқықтары мен бостандықтары

мәселелері бойынша және Қазақстан Республикасының «Құқықтық актілер туралы» және «Қазақстан Республикасының халықаралық шарттары туралы» заңдарында белгіленген тәртіппен:

1) Қазақстан Республикасының заңнамасын жетілдіру немесе халықаралық шарттарын жасасу жөнінде ұсыныстар әзірлейді және мүдделі мемлекеттік органдарға жібереді;

2) мемлекеттік органдардың, ұйымдар мен азаматтардың ұсыныстарын қарайды.

12-бап. Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкіл жанындағы консультативтік-кеңесші органдар, сондай-ақ оның мемлекеттік органдар мен ұйымдар жанындағы консультативтік-кеңесші органдарға қатысуы

1. Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкіл жанынан консультативтік-талдамалық функциялары бар сараптама кеңесі құрылады, ол адамның және азаматтың құқықтары мен бостандықтарын қорғау саласында жұмыс тәжірибесі бар адамдардан тұрады.

2. Ұлттық алдын алу тетігіне қатысушылардың қызметін тиімді үйлестіруді қамтамасыз ету мақсатында Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкіл жанынан Үйлестіру кеңесі құрылады.

3. Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкіл мүдделі мемлекеттік органдар және ұйымдар өкілдерінің, азаматтардың қатысуымен жұмыс топтарын және комиссиялар құра алады.

4. Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкіл өзі дербес немесе өз өкілдері арқылы мемлекеттік органдар мен ұйымдар жанындағы консультативтік-кеңесші және байқаушы органдарға өз бастамасымен немесе шақыру бойынша қатыса алады.

4-тарау. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ ЖӨНІНДЕГІ УӘКІЛДІҢ АДАМНЫҢ БҰЗЫЛҒАН ҚҰҚЫҚТАРЫН ҚАЛПЫНА КЕЛТІРУГЕ ЖӘРДЕМДЕСУІ

13-бап. Шағымды қарау

1. Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкіл өз құзыреті шегінде Қазақстан Республикасының азаматтары және Қазақстан Республикасының аумағындағы шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдар жеке өздері және (немесе) өкілдері (бұдан әрі – арыз берушілер) арқылы берген шағымдарын шағым келіп түскен күннен бастап он бес жұмыс күні ішінде қарайды.

Азаматтың құқықтарын қорғау мақсатында және оның жазбаша келісімімен Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкілге қоғамдық бірлестіктер жүгіне алады.

2. Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкіл Қазақстан Республикасы Президентінің әрекеттеріне (әрекетсіздігіне) және шешімдеріне шағымдарды қарамайды.

3. Шағымда арыз берушінің тегі, аты, әкесінің аты (егер ол жеке басты куәландыратын құжатта көрсетілген болса) және тұрғылықты жері немесе жұмыс орны туралы мәліметтер, арыз берушінің пікірі бойынша оның құқықтары мен бостандықтарын бұзған немесе бұзатын шешімдердің немесе әрекеттердің (әрекетсіздіктің) мәнін баяндау қамтылуға тиіс.

Шағымға арыз берушінің дәлелдерін растайтын құжаттар және өзге де материалдар қоса беріледі.

4. Шағымды алып, Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкіл мынадай шешімдердің бірін қабылдайды:

1) шағымдарды қарау қағидаларына сәйкес шағымды қарауға қабылдайды;

2) арыз беруші өзінің құқықтары мен бостандықтарын қорғау үшін пайдалана алатын тәсілдер мен құралдарды түсіндіреді;

3) құзыретті мемлекеттік органдарға немесе лауазымды адамдарға анықтауға жататын мән-жайларға тексеру жүргізу туралы жолданымдар жібереді;

4) шағымды қарауға қабылдаудан бас тартады, оған уәжін білдіруге тиіс. Шағымды қарауға қабылдаудан бас тарту шағым жасалуға жатпайды.

5. Шағымды қарау мерзімі Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкілдің уәжді шешімімен ақылға қонымды, бірақ екі айдан аспайтын мерзімге ұзартылуы мүмкін, бұл туралы арыз берушіге мерзім ұзартылған күннен бастап үш жұмыс күні ішінде хабарланады. Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкіл қабылданған шешім туралы арыз берушіні және шешімдеріне және (немесе) әрекеттеріне (әрекетсіздігіне) шағым жасалып отырған тиісті мемлекеттік органдарды, жергілікті мемлекеттік басқару және өзін-өзі басқару органдарын, лауазымды адамдарды хабардар етеді.

14-бап. Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкілдің шағымды қарау кезіндегі құқықтары

1. Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкіл шағымды қарау кезінде:

1) мемлекеттік органдардан, жергілікті мемлекеттік басқару және өзін-өзі басқару органдарынан, өзге де ұйымдардан және лауазымды

адамдардан, соттың іс жүргізуіндегі істер мен материалдарды қоспағанда, шағымды қарау үшін қажетті құжаттарды, материалдар мен мәліметтерді сұратуға және алуға;

2) мемлекеттік ұйымдардың және қоғамдық бірлестіктердің адамның және азаматтың құқықтары мен бостандықтары мәселелеріне қатысты құжаттарына белгіленген тәртіппен қол жеткізуге;

3) шағым берушілерді, оның ішінде мемлекеттік органдардың, жергілікті мемлекеттік басқару және өзін-өзі басқару органдарының, сондай-ақ өзге де ұйымдардың өкілдерін шақыра отырып, жедел қабылдауды (бірлескен қабылдауларды) ұйымдастыруға;

4) егер жаппай бұзушылық туралы мәліметтер болса не мұндай бұзушылықтың қоғамдық маңызы бар болса немесе өз құқықтары мен бостандықтарын қорғаудың құқықтық құралдарын өзі дербес пайдалана алмайтын адамдардың мүдделерін қорғау қажеттігіне байланысты болса, адамның және азаматтың құқықтары мен бостандықтарының бұзылуына қатысты мәселелерді өз бастамасымен қарауға;

5) мемлекеттік органдарға, жергілікті мемлекеттік басқару және өзін-өзі басқару органдарына және ұйымдарға, лауазымды адамдарға адамның және азаматтың құқықтары мен бостандықтарын қорғау мәселелері бойынша ұсынымдар мен өтінішхаттар жіберуге құқылы.

2. Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкілге мемлекеттік не заңмен қорғалатын өзге де құпияны құрайтын ақпаратты беру Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес жүзеге асырылады.

15-бап. Шағымды қарау ерекшеліктері

1. Шағымды қарау кезінде Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкіл шешімдеріне немесе әрекеттеріне (әрекетсіздігіне) шағым жасалып отырған мемлекеттік органға, жергілікті мемлекеттік басқару және өзін-өзі басқару органына немесе лауазымды адамға қарау процесінде анықталуға жататын кез келген мәселелер бойынша өз түсіндірмелерін беру мүмкіндігін беруге міндетті.

Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкіл шағым нысанасы болған мән-жайларды анықтауға жәрдем көрсету үшін мемлекеттік органға, жергілікті мемлекеттік басқару және өзін-өзі басқару органына немесе лауазымды адамға жүгінуге құқылы.

2. Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкілдің ұсынымдары мен өтінішхаттары алынған күнінен бастап он бес жұмыс күні ішінде қарауға жатады, қарау нәтижелері туралы Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкілге Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген тәртіппен хабарланады.

Қосымша зерделеу жүргізу қажет болған жағдайларда, Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкілдің ұсынымдары мен өтінішхаттарын қарау мерзімін олар жіберілген субъект күнтізбелік отыз күннен аспайтын мерзімге ұзартады, бұл туралы Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкілге қарау мерзімі ұзартылған күннен бастап үш жұмыс күні ішінде хабарланады.

3. Шағымды қарау кезінде алынған материалдар Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкіл түпкілікті шешім шығарғанға дейін жария етуге жатпайды.

4. Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкіл шағымды қарау процесінде арыз берушінің және басқа да адамдардың жеке өмірі туралы өзіне белгілі болған мәліметтерді олардың жазбаша келісімінсіз жария етуге құқылы емес.

16-бап. Шағымды қарау нәтижелері

Шағымды қарау нәтижелері бойынша Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкіл өзі қабылдаған шешімге қарай:

1) әрекеттерінен (әрекетсіздігінен) арыз берушінің құқықтары мен бостандықтары бұзылған мемлекеттік органдарға, жергілікті мемлекеттік басқару және өзін-өзі басқару органдарына, лауазымды адамдарға, мемлекеттік қызметшілерге адамның және азаматтың бұзылған құқықтары мен бостандықтарын қалпына келтіру үшін қабылдануға тиіс шараларға қатысты ұсынымдар жібереді;

2) адамның және азаматтың құқықтары мен бостандықтарын бұзған адамға қатысты тәртіптік немесе әкімшілік іс жүргізуді не қылмыстық құқық бұзушылық бойынша іс жүргізуді жүзеге асыру туралы өтінішхатпен уәкілетті мемлекеттік органға немесе лауазымды адамға жүгінеді;

3) мемлекеттік органдардың, жергілікті мемлекеттік басқару және өзін-өзі басқару органдарының, лауазымды адамдардың, мемлекеттік қызметшілердің шешімдерімен немесе әрекеттерімен (әрекетсіздігімен) шектелмеген адамдар тобының бұзылған құқықтары мен бостандықтарын қорғау үшін талап арызбен (талап қоюмен) сотқа жүгінеді. Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкіл жіберетін талап арызға (талап қоюға) Қазақстан Республикасының салық заңнамасына сәйкес мемлекеттік баж салынбайды.

17-бап. Шағымдарды қарау қорытындысын жинақтап қорыту

1. Шағымдарды қарау қорытындысын жинақтап қорыту нәтижелері бойынша Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкіл:

1) мемлекеттік органдарға, жергілікті мемлекеттік басқару және өзін-өзі басқару органдарына, сондай-ақ лауазымды адамдарға адамның және азаматтың құқықтары мен бостандықтарын қамтамасыз етуге, әкімшілік рәсімдерді жетілдіруге қатысты жалпы сипаттағы өз ескертулері мен ұсыныстарын жібереді;

2) егер Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкіл мемлекеттік органдардың, жергілікті мемлекеттік басқару және өзін-өзі басқару органдарының немесе лауазымды адамдардың адамның және азаматтың құқықтары мен бостандықтарын бұзатын шешімдері немесе әрекеттері (әрекетсіздігі) құқықтық актілердің жетілдірілмеуіне немесе орын алған оқиқылықтарға не Қазақстан Республикасы заңнамасының Қазақстан Республикасының халықаралық шарттарына немесе өзге де міндеттемелеріне қайшы келуіне байланысты жасалады деп пайымдаса, құқықтық актілерді қабылдаған (шығарған) субъектілерге оларға өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы ұсыныстармен өтініш жасайды.

2. Ерекше қоғамдық маңызы бар не Қазақстан Республикасының Конституциясында кепілдік берілген адамның және азаматтың құқықтары мен бостандықтарының жаппай бұзылуына байланысты жағдайларда Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкіл мынадай шаралар қолданады:

1) тікелей Қазақстан Республикасының Президентіне, Қазақстан Республикасы Парламентінің Палаталарына немесе Қазақстан Республикасының Үкіметіне жолданым жібереді;

2) сот практикасы мәселелері бойынша түсіндірме беру ұсынысымен Қазақстан Республикасының Жоғарғы Сотына жүгінеді;

3) осы Конституциялық заңға сәйкес өзге де шаралар.

18-бап. Мемлекеттік органдардың, жергілікті мемлекеттік басқару және өзін-өзі басқару органдарының, ұйымдардың, олардың лауазымды адамдарының міндеттері

1. Мемлекеттік органдар, жергілікті мемлекеттік басқару және өзін-өзі басқару органдары, ұйымдар, олардың лауазымды адамдары Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген тәртіппен Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкілге қажетті материалдарды, құжаттарды, мәліметтер мен түсіндірмелерді ұсынуға міндетті.

2. Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкіл сұратқан материалдар, құжаттар, мәліметтер, егер оның сұрау салуында басқа мерзім көрсетілмесе, сұрау салу алынған күннен бастап он жұмыс күні ішінде

оған жіберілуге тиіс. Бұл ретте сұрау салуда көрсетілген мерзім екі жұмыс күнінен кем болмайды.

3. Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкіл және оның облыстағы, республикалық маңызы бар қаладағы, астанадағы өкілдері өз өкілеттіктері шеңберінде мемлекеттік органдардың, жергілікті мемлекеттік басқару және өзін-өзі басқару органдарының, ұйымдардың және лауазымды адамдардың жедел қабылдауына кіру құқығын пайдаланады. Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкілдің талап етуі бойынша аталған органдар мен лауазымды адамдар Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкілге немесе оның өкілдеріне дереу жәрдем көрсетуге міндетті.

4. Уәкілетті мемлекеттік органдар, жергілікті мемлекеттік басқару және өзін-өзі басқару органдары, мекемелер және ұйымдар, олардың лауазымды адамдары Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкілге немесе оның облыстағы, республикалық маңызы бар қаладағы, астанадағы өкіліне арнаулы әлеуметтік қызметтер көрсететін, қоғамнан уақытша оқшаулауды қамтамасыз ететін немесе жазаны атқаруға арналған тиісті ұйымдар мен мекемелердегі адамдарға кедергісіз бару және олармен қарым-қатынас жасау мүмкіндігін қамтамасыз етуге міндетті. Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкіл немесе оның облыстағы, республикалық маңызы бар қаладағы, астанадағы өкілі аталған адамдармен, сондай-ақ тиісті ақпарат бере алатын кез келген басқа адаммен әңгімелесуді куәларсыз жеке немесе қажет болған кезде аудармашы арқылы өткізеді. Аудиожазбаларды, фото- және бейнетүсірілімдерді пайдалана отырып әңгімелесулер өткізу тиісті ұйымдар мен мекемелердегі адамдардың келісімімен жүзеге асырылады. Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкілдің әңгімелесулерін өзге тұлғалардың тыңдауына және аудиожазуына тыйым салынады.

**5-тарау. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АДАМ
ҚҰҚЫҚТАРЫ ЖӨНІНДЕГІ УӘКІЛ МЕН ОНЫҢ
ОБЛЫСТАҒЫ, РЕСПУБЛИКАЛЫҚ МАҢЫЗЫ БАР
ҚАЛАДАҒЫ, АСТАНАДАҒЫ ӨКІЛІНІҢ, АДАМ
ҚҰҚЫҚТАРЫ ЖӨНІНДЕГІ ҰЛТТЫҚ ОРТАЛЫҚТЫҢ
ҚЫЗМЕТІН ҰЙЫМДАСТЫРУ**

19-бап. Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкілдің облыстағы, республикалық маңызы бар қаладағы, астанадағы өкілі

1. Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкілдің облыстағы, республикалық маңызы бар қаладағы, астанадағы өкілі (бұдан әрі – өкіл) болады, оны ол Қазақстан Республикасының мемлекеттік қызмет туралы заңнамасына сәйкес қызметке тағайындайды және қызметінен босатады.

2. Өкіл мемлекеттік қызметші болып табылады және Адам құқықтары жөніндегі ұлттық орталық өкілдіктерінің қызметіне басшылық жасайды.

Өкілдердің функционалдық міндеттерін Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкіл бекітеді.

3. Өкіл өз өкілеттігін тиісті әкімшілік-аумақтық бірлік шегінде Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкілдің атынан өзінің функционалдық міндеттері шеңберінде және оның тапсырмасы бойынша жүзеге асырады.

20-бап. Адам құқықтары жөніндегі ұлттық орталық

1. Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкілдің қызметін қамтамасыз ету үшін жұмыс органы – Адам құқықтары жөніндегі ұлттық орталық (бұдан әрі – Ұлттық орталық) құрылады, ол мемлекеттік мекеме болып табылады, оның Қазақстан Республикасының Мемлекеттік Елтаңбасы бейнеленген және мемлекеттік және орыс тілдерінде өз атауы көрсетілген мөрі мен бланкілері, сондай-ақ банктік мекемелерде тиісті шоттары болады.

2. Ұлттық орталық туралы ережені Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкілдің ұсынуы бойынша Қазақстан Республикасының Президенті бекітеді. Ұлттық орталық пен оның өкілдіктерінің құрылымын Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкіл бекітеді.

3. Ұлттық орталықтың басшысы мен оның орынбасарларын Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкіл қызметке тағайындайды және қызметінен босатады.

4. Ұлттық орталық Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкілдің қызметін ақпараттық-талдамалық, ұйымдастырушылық-құқықтық және өзге де қамтамасыз етуді жүзеге асырады, сондай-ақ оның тапсырмасы бойынша Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкілдің осы Конституциялық заңның 3-тарауында көзделген қызметін жүзеге асыру үшін жәрдем көрсетеді.

5. Ұлттық орталықтың қызметкерлері өз қызметін Қазақстан Республикасының мемлекеттік қызмет саласындағы заңнамасы негізінде жүзеге асыратын мемлекеттік қызметшілер болып табылады.

21-бап. Қаржылық және материалдық-техникалық қамтамасыз ету

1. Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкілдің, оның өкілдерінің, сондай-ақ жұмыс органының қызметін қаржыландыру республикалық бюджет қаражатынан жүзеге асырылады.

2. Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкілдің ақшалай қамтылымы, оған медициналық және әлеуметтік-тұрмыстық қызмет көрсету, сондай-ақ оның қызметін материалдық-техникалық қамтамасыз ету мемлекеттік лауазымдарды атқаратын, бірақ Қазақстан Республикасы Үкіметінің мүшесінен төмен емес лауазымды адамдар үшін Қазақстан Республикасының заңдарында және өзге де нормативтік құқықтық актілерінде белгіленген кепілдіктер деңгейінде айқындалады.

3. Республикалық бюджетте жыл сайын жеке бюджеттік бағдарламамен Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкілдің, оның өкілдерінің, сондай-ақ жұмыс органының қызметін қамтамасыз ету үшін қажетті қаражат көзделеді.

4. Қаржылық есептілікті Ұлттық орталық Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген тәртіппен ұсынады.

22-бап. Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкілдің және Ұлттық орталық басшысының актілері

1. Осы Конституциялық заңды іске асыру мақсатында Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкіл және Ұлттық орталықтың басшысы бұйрықтар шығарады.

2. Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкілдің Қазақстан Республикасының Мемлекеттік Елтаңбасы бейнеленген, мемлекеттік және орыс тілдерінде лауазымының атауы көрсетілген белгіленген үлгідегі өз бланкісі болады.

6-тарау. ҚОРЫТЫНДЫ ЕРЕЖЕ

23-бап. Осы Конституциялық заңды қолданысқа енгізу тәртібі

1. Осы Конституциялық заң, 2023 жылғы 1 қаңтардан бастап қолданысқа енгізілетін 7-баптың 15) тармақшасын қоспағанда, алғашқы ресми жарияланған күнінен кейін күнтізбелік он күн өткен соң қолданысқа енгізіледі.

2. «Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкіл туралы» 2021 жылғы 29 желтоқсандағы Қазақстан Республикасы Заңының күші жойылды деп танылсын.

**Қазақстан Республикасының
Президенті**

Дүрөс:

*Құжаттапалмен қамтамасыз ету
бөлімінің сектор меңгерушісі
Майғ Н. Шайтқалиға.*